

اردوی خدمت‌رسانی کار،

تجربه‌ای برای آموزش مهارت‌های اجتماعی و رشد معنوی دانش‌آموزان
(گزارشی از برگزاری اردوهای خدمت‌رسانی کار - دبیرستان سروش، تهران)^۲

سلمان اسماعیلی شاهرودی^۳

مهدی نساجی^۴

الف- آشنایی با اردوهای خدمت‌رسانی کار

اردوی خدمت‌رسانی کار
دانش‌آموزان دبیرستان سروش،
برنامه‌ای گروهی است که سالی
یکبار، به مدت حدود ده روز، در
یکی از مناطق محروم کشور در
اواخر فصل زمستان برگزار می‌شود.

۱- این گزارش همان‌گونه که به فصلنامه رسیده بدون تغییر چاپ شده است. فقط عنوان "اردوی کار" که بار معنایی متفاوتی از محتوای گزارش داشت به صورت "اردوی خدمت‌رسانی کار" تغییر داده شد. تصاویر ارائه‌شده در متن نیز از میان مجموعه تصاویری که در اختیار قرار گرفته بود انتخاب و در درون گزارش جای داده شد.

۲- دریافت و چاپ این گزارش بهانه‌ای فراهم کرد تا سخن سردبیر در این شماره را نیز با عنوان "ضرورت برنامه-ریزی برای آموزش مهارت‌های زندگی، تحکیم هویت، و رشد شخصیت دانش‌آموزان ایران" به موضوع مشابهی اختصاص دهیم.

۳- دانشجوی کارشناسی ارشد روان‌شناسی تربیتی دانشگاه شهید بهشتی و معلم دبیرستان

۴- دانشجوی کارشناسی ارشد روان‌شناسی تربیتی دانشگاه شهید بهشتی و معلم دبیرستان

در این اردوها گروهی از دانش‌آموزان، به صورتی داوطلبانه، به یکی از مناطق محروم کشور برای کمک به مردمی که نیازهای بیشتری دارند، سفر می‌کنند. بخش اصلی فعالیت گروه دانش‌آموزی کمک به ساختن خانه برای نیازمندان و ساختن مدرسه است. پیش از برگزاری اردو، ستادی متشکل از معلمان مدرسه و برخی کارشناسان، مناطق محروم را شناسایی می‌کنند و ضمن ایجاد هماهنگیهای لازم با عوامل و مسئولان محلی، محل ساخت خانه‌ها و مدارس را مشخص می‌کنند و زمینه‌های اجرایی کار را آماده می‌سازند. در هر اردو، دانش‌آموزان با کمک عوامل فنی در یک فرصت ده روزه، اجرای چهل درصد از کارهای ساختمانی خانه‌ها و مدارس را به پایان می‌رسانند. تکمیل شصت درصد باقیمانده پروژه‌ها، با نظارت ستاد معلمی، توسط نیروهای محلی صورت می‌گیرد به گونه‌ای که در اواسط فصل تابستان سال بعد، خانه‌ها و مدارس آماده تحویل می‌گردد. در هر اردوی خدمت‌رسانی کار، پنج خانه و دو مدرسه یک یا دو کلاسه در دست ساخت قرار می‌گیرد. منابع مالی مجموعه را دانش‌آموزان و خانواده‌هایشان، کسانی که سالهای قبل در این اردوها شرکت داشته‌اند، و خیرینی که با این فعالیت آشنایی دارند، تأمین می‌کنند.

ب- ضرورت و اهداف اردوهای خدمت‌رسانی کار

اردوی خدمت‌رسانی کار همان اهداف مدرسه، یعنی ایجاد زمینه‌های یادگیری در شاگردان و فراهم آوردن ظرفیتهای جدید برای تعلیم و تربیت بهتر دانش‌آموزان را دنبال می‌کند. روشن است که مدرسه حتی با فرض به‌کارگیری تمام ظرفیتهای خود برای تعلیم و تربیت، نمی‌تواند همه نیازهای رشد اجتماعی و معنوی دانش‌آموزان را برآورده نماید. گرچه عواملی چون خانواده و سایر

کانونهای اجتماعی و ارتباطی به‌طور رسمی و غیررسمی به تعلیم و تربیت کمک می‌کنند ولی به نظر می‌رسد نیازهای رشد دانش‌آموزان فراتر از این است و آنان در مقایسه با آنچه می‌توانند باشند، با کمبودهای جدی مواجهند. اردوی خدمت‌رسانی کار، بستری مناسب برای پاسخگویی به بخشی از این نیازهاست.

ج- اهداف عینی‌تر اردوهای خدمت‌رسانی کار

فهرستی از برخی اهداف عینی اردوهای خدمت‌رسانی کار به شرح زیر است:

۱. آشنایی دانش‌آموزان با برخی مشکلات و محرومیتهای موجود در کشور به‌عنوان یک هدف شناختی؛
۲. درگیر نمودن دانش‌آموزان با فعالیت نسبتاً دشوار ساختمان‌سازی برای ایجاد ظرفیتهای جدید در رشد فردی و اجتماعی آنان همچون تقویت روحیه کار و تلاش، صبر، تواضع، همکاری، گذشت، خلاقیت، و ...؛
۳. آموزش مهارتهای جمعی و ارتباطی در قالب یک حرکت گروهی چندروزه؛
۴. ایجاد روحیه استقلال‌طلبی در دانش‌آموزان در یک فعالیت جدی و دشوار و دور از خانواده؛
۵. ایجاد زمینه‌هایی برای الگوبرداری دانش‌آموزان (یادگیری مشاهده‌ای) از معلمان و سایر دوستان در محیطی غیر از مدرسه؛
۶. ایجاد اعتمادبه‌نفس و احساس سودمندی در دانش‌آموزان و اینکه توانسته‌اند در سن نوجوانی، کاری بزرگ و مفید انجام دهند؛
۷. فراهم آوردن زمینه‌های نشاط و فرحمندی در دانش‌آموزان؛
۸. صمیمی‌تر شدن روابط معلمان و دانش‌آموزان و تأثیر آن در شکل‌گیری روابط بهتر در مدرسه؛
۹. آشنایی با فرهنگ و آداب و رسوم اقوام مختلف و نحوه زندگی روستایی.

د- عوامل انگیزشی موجود برای همکاری دانش‌آموزان

تجربه بیش از ده سال برگزاری اردوهای خدمت‌رسانی کار نشان داده است که این اردوها علی‌رغم سختیهای موجود ناشی از کار جدی در آنها، یکی از جذاب‌ترین و پرتعدادترین فعالیتهای غیردرسی دبیرستان است به‌گونه‌ای که بسیاری از دانش‌آموزان از ابتدای سال تحصیلی برای فراهم‌آوردن شرایط حضور در اردو برنامه‌ریزی می‌کنند و حتی برخی از معلمان از امتیاز حضور در اردوهای خدمت‌رسانی کار به عنوان یک تقویت‌کننده جهت فعالیت بیشتر علمی دانش‌آموزان استفاده می‌کنند. برخی عوامل انگیزشی موجود برای همکاری و مشارکت دانش‌آموزان در اردوهای خدمت‌رسانی کار به شرح زیر است:

۱. انگیزه کمک به دیگران و برآوردن نیازهای مربوط به خودشکوفایی فرد (باید توجه داشت که فعالیت معلمان و مشاوران مدرسه در روزهای پیش از برگزاری اردو در ایجاد چنین نیازی در دانش‌آموزان تأثیر بسزایی دارد).
۲. جذابیتهای موجود در کارهای عملی. به عنوان نمونه، اینکه پسران لباس کار بپوشند و با ابزار و مصالح ساختمانی سر و کار داشته باشند از جذابیت بسیار بالایی برای آنان برخوردار است.
۳. وجود فضایی نو و متفاوت با محیط زندگی شهری برای دانش‌آموزان. اینکه دانش‌آموزان در محیطی جدید و فارغ از آداب و رسوم شهری آزادانه به فعالیتی سازنده می‌پردازند، به دلخواه خود هرگونه لباسی می‌پوشند، هرکجا که می‌خواهند می‌نشینند، و

- نحوه خواب و خوراک آنان متفاوت و آزادانه‌تر است و تجربیات جدیدی به دست می‌آورند، از عوامل انگیزشی بسیار مهم در اقبال نوجوانان به چنین برنامه‌هایی است.
۴. وجود فضایی صمیمی و نشاط‌آور در اردوهای خدمت‌رسانی کار. محیط فعال و سازنده کار به دانش‌آموزان فرصت می‌دهد که به‌دور از برخی عوامل مزاحم که احیاناً در دوستیهای نوجوانان پدید می‌آید، حول محور کار و تلاش، صمیمیتها و روابط دوستانه‌ای را شکل دهند و عمق بخشند. مسئولان برگزاری اردو نیز با ایجاد فضایی نشاط‌آور و با طراحی برنامه‌های ورزشی و تفریحی در ساعات بعد از کار، به‌نوبه خود بر جذابیت‌های اردوی خدمت‌رسانی کار می‌افزایند.
۵. نحوه انتخاب مناطق برگزاری اردو و زمان و مدت برگزاری، دست‌اندرکاران برگزاری اردو عموماً شهرها و روستاهایی را برای برگزاری اردو انتخاب می‌کنند که علاوه بر محرومیت، از نظر آب و هوایی در پایان فصل زمستان، از اعتدال برخوردار بوده و دارای طبیعتی زیبا باشند تا بر عوامل انگیزشی شرکت در اردو افزوده شود. به همین منظور، عموماً مناطق جنوب کشور که در پایان زمستان هوای متعادلی دارند انتخاب شده‌اند. همچنین، تجربه نشان داده است که مدت برگزاری اردو نباید بیش از ده روز باشد تا خستگی بیش از حد ناشی از کار، تأثیر منفی بر دانش‌آموزان نگذارد.

ه- مروری بر سابقه اردوهای خدمت‌رسانی کار

سابقه برگزاری اردوهای خدمت‌رسانی کار در دبیرستان سروش به بیش از ده سال می‌رسد. البته در معدودی از مدارس، سابقه برگزاری چنین اردوهایی بیش از این است و تفاوتی در اصول و روش کار آنها نیز وجود دارد. اردوهای خدمت‌رسانی کار گرچه سابقه‌ای نسبتاً طولانی دارند اما مدارسی که از چنین ظرفیتی برای تعلیم و تربیت دانش‌آموزان استفاده می‌کنند بسیار اندکند. نوع فعالیت‌های کاری در مراحل برگزاری این اردوها نیز متفاوت بوده و ساخت سیل‌بند، درختکاری، و آماده‌سازی زمینهای کشاورزی نیز از جمله فعالیت‌های این اردوها بوده است. تجربه برگزاری اردوهای کار در دبیرستان سروش نشان داده است که فعالیت‌های ساختمانی که منجر به ساختن خانه و مدرسه در مناطق محروم می‌شود به دلیل مفید بودن، تناسب با امکانات، و ایجاد انگیزش قوی در دانش‌آموزان، نتایج خوبی را به بار آورده است. دبیرستان سروش در طی سالهای گذشته توانسته است در حدود پنجاه خانه کوچک شصت متری روستایی و بیست مدرسه یک یا دو کلاسه روستایی بسازد و به نیازمندان تحویل دهد.

و- منابع مالی برگزاری اردوی کار

به دلیل رابطه بسیار مثبت مدرسه با اولیای دانش‌آموزان و درک سودمندیهای تربیتی اردوهای خدمت‌رسانی کار توسط آنان، بخشی از هزینه‌های برگزاری اردو را که در سال گذشته نزدیک به هفتاد میلیون تومان بود اولیای دانش‌آموزان تقبل نمودند. برخی از خیرین نیز که با مسئولان مدرسه در ارتباطند کمکهای مالی ارائه کرده‌اند. بعضی از دانش‌آموزان و اولیای آنان که در سالهای گذشته در این فعالیت شرکت داشته‌اند به همکاری خود پس از فارغ‌التحصیل شدن از دبیرستان به کمکهای خود استمرار بخشیده‌اند. همچنین، فعالیت خود دانش‌آموزان در جذب کمکها از طریق اقوام و دوستان نیز از جمله منابع مالی دیگر اردو بوده‌اند. در واقع، فعالیتهای همه‌جانبه از سوی معلمان، دانش‌آموزان و اولیای آنان از یکی دو ماه قبل از برگزاری اردو برای جذب کمکها آغاز می‌شود. این فعالیتهای با شور و نشاط خاصی همراه است و زمینه‌هایی را نیز جهت برخی مهارتهای اجتماعی برای دانش‌آموزان، در جریان جذب کمکها، ایجاد می‌کند. مربیان و مسئولان مدرسه، با توجه به نگاه حرفه‌ای و تربیتی و متناسب با وظایفی که دارند، به موضوع جذب کمکهایی که دانش‌آموزان در آن دخالت دارند، آنچه را که لازم است در عمل به آنان می‌آموزند.

ز- چشم‌انداز اردوی خدمت‌رسانی کار

اردوی خدمت‌رسانی کار با توجه به اهداف و فواید و ظرفیتهایی که در آن نهفته است و به برخی از آنها اشاره شد، زمینه مناسبی برای تعلیم تربیت واقعی دانش‌آموزان است. ارائه‌کنندگان این گزارش، که خود سالها به‌طور مستقیم در طراحی و برگزاری اردوی خدمت‌رسانی کار حضور داشته و به دلیل حرفه معلمی خود پیگیر مسائل تربیتی هستند، اردوهای خدمت‌رسانی کار را یکی از بهترین تجربه‌ها در تعلیم و تربیت یافته‌اند تا جایی که می‌توانند ادعا کنند در سالهایی که توانسته‌اند اردوهای بهتری برگزار کنند مدرسه نیز در آن سال بهتر به اهداف تربیتی خود رسیده است. تجربه تهیه‌کنندگان این گزارش دو چشم‌انداز مهم را پیش روی اردوهای خدمت‌رسانی کار می‌بیند: توسعه کیفی و توسعه کمی، در مورد توسعه کیفی، می‌توان به این نکته اشاره کرد که برای تحقق ظرفیتهای فراوان اردوهای خدمت‌رسانی کار باید بررسیهای دقیق علمی صورت گیرد و متخصصان روان‌شناسی تربیتی و علوم تربیتی پژوهشهای ثمربخشی را برای این منظور صورت دهند تا نتایج بهتری از این کار گرفته شود. از نظر توسعه کمی، گسترش اردوهای خدمت‌رسانی کار به سایر مدارس نیز بسیار مفید و ثمربخش خواهد بود و نهاد آموزش و پرورش است که با بررسی جوانب موضوع می‌تواند آن را در مدارس نهادینه کند. دبیرستان سروش در این زمینه دارای تجربیاتی است که نشان می‌دهد گروهی از فارغ‌التحصیلان دبیرستان، که زمانی تجربه اردوی خدمت‌رسانی کار در دوران دانش‌آموزی را داشته‌اند، در دوره‌های تحصیلی بعدی نیز چنین اردوهایی را سازماندهی کرده و اکنون نیز به این کوشش خود ادامه می‌دهند.